

MALMÖ HÖGSKOLA
Lärarytbildningen
Lek Fritid Hälsa

Examensarbete 10 poäng

Lekens betydelse för barns lärande i förskolan

En undersökning av fem förskollärares syn på leken

The meaning of children's play for children's learning in nursery-school

An investigation concerning play from five nursery-school teacher's point of view

Författare: Maria Andréasson

Lärarexamen 140 poäng
Barndoms- och ungdomsvetenskap
Höstterminen 2004

Handledare: Charlotte Paggetti
Examinator: Fredrik Nilsson

Sammanfattning

Andréasson, Maria (2004). *Lekens betydelse för barns lärande i förskolan. En undersökning av fem förskollärares syn på leken*. Malmö högskola: lärarutbildningen.

Syftet med det här examensarbetet är att få en djupare förståelse och mer kunskap om förskollärares syn på lek. Mina frågor är:

- Vad är lek och vad är lärande enligt förskollärare?
- Hur använder sig förskollärare leken för att utveckla barns lärande?

Jag har gjort fem intervjuer med förskollärare från en förskola.

Utifrån mina frågeställningar visar resultatet att

- Leken är lärande av det vardagliga livet. Leken är frivillig och ska vara rolig. Det finns både fri och styrd lek. Barnen leker främst rollek, som mamma, pappa, barn i den fria leken. I den styrda leken var regelleken den dominerande formen, som t.ex. spel och sport. Men även sånglek och drama var styrd lek. Vad barnen lär sig i leken var den sociala utvecklingen den framträdande. Barnen lär sig att kommunicera och uttrycka empati genom leken.
- Lärande sker i alla moment i förskolan, i det vardagliga, när barnen är i dockrummet, i byggrummet, vid planerad verksamhet. För att barnen ska lära sig ska det vara roligt och att barnen får prova på. Mottaglighet efter ålder och utvecklingsnivå är en viktig faktor för att barnen ska lära sig. Barnen lär sig genom att imitera vad vuxna och barn gör.
- Förskollärarna lägger stor vikt på att leken ska vara lustfyllt och spännande. Även att man använder skoj och bus som vuxen. Det är också viktigt att observera barnet, leda barnen in i samtal, sitta bredvid i leken, spinna vidare på barnens idéer, komplettera och utveckla barnens intresse. Som vuxen ska man kunna väcka barnens intresse och inspirera till nytt lärande. Förskollärarna går in i leken så länge barnen vill att de ska vara med och så fort de hör, ser någonting eller så fort leken flappar ut. De styr inte barnens lek, men de är alltid närvarande.

Nyckelord: förskola, lek, lärande

Förord

Jag vill tacka mina intervjupersoner som har bidragit en stor del till resultatet av mitt examensarbete. Tack så mycket för att ni tog er tid att ställa upp på att bli intervjuade. Det hade inte blivit något resultat om det inte hade varit för dem, ni är änglar! Jag vill också tacka min handledare som har stöttat och hjälpt mig i skrivarprocessen med mitt examensarbete. Det har verkligen underlättat.

Innehållsförteckning

1 Inledning	6
1.1 Problemformulering	6
1.2 Syfte och frågeställningar.....	7
2 Kunskapsbakgrund.....	8
2.1 Vygotskijs syn på lek och lärande.....	8
2.1.1 Fantasi och kreativitet.....	8
2.1.2 Potentiell utvecklingszon.....	9
2.2 Vad är lek?.....	10
2.3 Olika former av lek.....	10
2.3.1 Sensomotorisk lek.....	10
2.3.2 Parallelek och rollek	11
2.3.3 Regellek	11
2.3.4 Konstruktionslek.....	11
2.4 Vad är lärande?.....	11
2.5 Vad lär sig barnen i leken.....	12
2.5.1 Kommunikativ och social utveckling	12
2.5.2 Motorisk utveckling	13
2.5.3 Känslomässig utveckling	13
2.5.4 Intellectuell utveckling	14
2.6 Tidigare forskning	14
2.6.1 Barns perspektiv	14
2.6.2 Pedagogens perspektiv.....	16
2.6.3 Pedagogisk lek	16
3 Metod	17
3.1 Kvalitativ ansats	17
3.2 Val av undersökningsmetod.....	17
3.2.1 Utformandet av intervjufrågor	18
3.3 Urval.....	18

3.4 Genomförande	19
3.5 Bearbetning och analys	20
3.6 Reliabilitet och validitet	20
4 Resultat och analys	21
4.1 Leken är fri från vuxenstyrning och regler	21
4.1.1 Fri och styrd lek	22
4.1.2 Barn lär sig kommunicera och uttrycka empati genom leken.....	25
4.2 Barn lär genom att göra utifrån eget intresse och mottaglighet	29
4.2.1 Barnens intresse och mottaglighet viktig för lärande	31
4.3 Barncentrering med förskollärare i bakgrunden	32
4.3.1 Lärande sker främst mellan barn.....	34
4.3.2 Planeringen ska vara lustfylld och rolig.....	35
4.4 Analys utifrån Vygotskij	37
4.4.1 Barnen utvecklar fantasi och kreativitet utifrån ålder och mognad	37
4.4.2 Förskolläraren ger respons	38
5 Diskussion	39
5.1 Litteratordiskussion	39
5.2 Metoddiskussion.....	39
5.3 Slutsatser och resultatdiskussion	40
6 Käll- och litteraturförteckning	43
Bilaga 1.....	45
Bilaga 2.....	47

1 Inledning

Mitt examensarbete handlar om lekens betydelse för barns lärande. Varför jag valde det här ämnet är för det första att det ligger mig varmt om hjärtat och att det är ett intressant och viktigt ämne. Jag vill för det andra få mera kunskap om leken och även dela med mig till andra.

Förskolans läroplan, Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet, 1998), lyfter fram varför leken är så viktig. Vi kan bl.a. läsa att leken är viktig för barns utveckling och lärande. För att främja varje barns utveckling och lärande skall verksamheten i förskolan medvetet använda leken. ”I lekens och det lustfyllda lärandets olika former stimuleras fantasi, inlevelse, kommunikation och förmåga till symboliskt tänkande samt förmåga att samarbeta och lösa problem” (a.a. s. 9). I leken får barnet möjlighet att uttrycka och bearbeta upplevelser, känslor och erfarenheter. Förskolan ska vara en trygg miljö för barnen, som utmanar och lockar till lek och aktivitet. Det står vidare att ”förskolan skall lägga grunden för ett livslångt lärande” och ”förskolan skall främja lärande” (a.a. s. 8, 9). Det är därför viktigt att verksamheten på förskolan utgår från barnens erfarenhetsvärld, intressen, motivation, drivkraft att söka kunskaper och lust att lära. Det är också viktigt att arbetslaget diskuterar innebörden i begreppen kunskap och lärande. ”Kunskap kommer till uttryck i olika former – såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet.../ Barn söker och erövrar kunskap genom lek, socialt samspel, utforskande och skapande, men också genom att iaktta, samtala och reflektera” (a.a. s. 10). I texten står det att barngruppen ska ses som en aktiv del i barnens utveckling och lärande. Därför ska lärandet baseras på samspelet mellan vuxna och barn och av att barnen lär av varandra. ”Verksamheten skall ge utrymme för barnens egna planer, fantasi och kreativitet i lek och lärande såväl inomhus som utomhus” (a.a. 10-11).

1.1 Problemformulering

Ett problem jag uppfattat när jag läst vad andra säger om leken, som Hjorth (1996), Knutsdotter Olofsson (1999) och Åm (1993) är att förskollärarna inte tar barns lek på allvar. Förskollärarna visar inte respekt för barns lek, som t.ex. att de vuxna griper in och anger regler för leken utan att vara insatta hur barnen har bestämt. Det kan också vara att de vuxna inte alltid ger tid och utrymme åt barnen att genomföra sin lek. Jag har

vidare sett att Hjorth (1996), Löfdahl (2004) och Lindqvist (1995) belyser barnens perspektiv på leken. Det jag därför vill tillföra är förskollärarnas perspektiv, deras syn på leken och lärande för att se hur de tänker om lek och lärande.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med det här examensarbetet är att få en djupare förståelse och mer kunskap om förskollärares syn på lek och lärande. Mina frågor är:

- Vad är lek och vad är lärande enligt förskollärare?
- Hur använder sig förskollärare leken för att utveckla barns lärande?

2 Kunskapsbakgrund

Jag kommer i det här avsnittet att sätta leken i förhållande till barnens lärande. Jag börjar med att beskriva Vygotskijs syn på lek och lärande, för att jag ska kunna förstå och förklara lärarnas roll för att utveckla barns lärande. Därefter kommer jag att beskriva vad lek är, olika lekformer för att få en bild av vad barn leker i förskoleåldern. Jag kommer vidare att ta upp vad lärande är. Jag kommer även att ta upp vad barnen kan lära sig i leken. För att få en bredare bild av leken kommer jag ta upp annan forskning som har gjorts i Sverige.

2.1 Vygotskijs syn på lek och lärande

Vygotskij ser leken som den dominerande källan till utveckling av tanke, vilja och känsla och i leken är de inte särskilda från varandra. I leken möts barnets känslor och tankar och den yttre verkligheten med varandra. Det skapas en fiktiv situation och i leken gestaltas handlingar. Barnet tolkar de olika handlingarna med sin egen känsla och förmåga. De använder i leken sin fantasi, tolkning och vilja i sina inre processer i handlingarna. Det kan handla om att handlingarna kan förkortas, att t.ex. en dag kan ta en halvtimme (Lindqvist, 1996).

2.1.1 Fantasi och kreativitet

Vygotskij säger att leken har betydelse för barnets utveckling och är den dominerande verksamhet barnet har. Vygotskij menar att leken handlar om önskeuppfyllelse. Barnet vill ha sina önskningar uppfyllda med än gång. Det uppstår då en konflikt mellan vad barnet vill (t.ex. vara vuxen) och vad det kan. Då blir leken en fantasifull realisering av orealiserbara önskningar. Leken uppstår allt eftersom de orealiserbara önskningarna utvecklas och blir lösningen i konflikten mellan barnets vilja och vad barnet kan. När barnet leker skapar de en "fiktiv situation" där önskningarna kan tillfredsställas. Vygotskij menar att om det inte skulle utvecklas några önskningar som inte kunde realiseras omedelbart så skulle det inte finnas någon lek (Vygotskij, 1981).

Kreativitet är en aktivitet som skapar någonting nytt. Det finns två olika handlingar som barnen gör. Den första är att barnen återskapar någonting och det man skapar är

förknippat med minnet. Det betyder att barnen upprepar tidigare handlingsmönster eller återupplivar tidigare intryck. Det är olika element som hämtas ur verkligheten och ingår i ett barns erfarenheter. Den andra är att barnen gör sig en bild om hur t.ex. det kommer att se ut i framtiden, att det finns färdiga fantasiprodukter och en företeelse om verkligheten. Barnen återskapar inte då det den har upplevt utan skapar nya erfarenheter av dessa fantasiprodukter och företeelser om verkligheten. Som att t.ex. skapa en föreställning av djuren i djungeln utan att själv ha varit där. Den här kreativa aktiviteten som uppstår kallas för föreställning eller fantasi. Det innebär att hjärnan bara inte reproducerar och bevarar våra tidigare erfarenheter, utan hjärnan kombinerar dessa två handlingar. Det betyder att hjärnan kreativt bearbetar och skapar nya situationer och nya beteenden ur dessa tidigare erfarenheter. Man kan säga att allt som är överkligt och inte riktigt stämmer överens med verkligheten kallas för föreställning eller fantasi. Fantasin är grunden för varje kreativ aktivitet. Fantasi är en viktig funktion för barns beteende och utveckling. Fantasin är till för att vidga barns erfarenheter. Med fantasins hjälp kan barnen göra sig en föreställning om andras berättelser och erfarenheter och kan tillägna sig en annan historisk och social erfarenhet. Det barnet hör och ser blir till barnets erfarenhet och är början till barnets fantasi och kreativitet (Vygotskij, 1995).

2.1.2 Potentiell utvecklingszon

Vygotskij har fokus på de upptäckter som äger rum i det dialogiska samarbetet mellan barnen och en annan vuxen. En vuxen är en modell och via verbala instruktioner visar barnen hur de ska utföra en viss handling. Detta samarbete kallar han för den potentiella utvecklingszonen. I det här samspelet försöker barnen förstå den vuxnes instruktioner för att göra det till sin egen personlighet och sedan använda den för att styra sin egen aktivitet. Det kan vara t.ex. att en vuxen sitter med ett barn och pusslar. Den vuxna hjälper barnet genom att ge barnet tips om hur barnet ska göra. Som t.ex. att det är bra att börja med hörnen eller titta på färgerna för att se var bitarna passar ihop. Genom att barnen får vägledning och uppmuntran från andra och mer erfarna personer kan barnen lösa uppgifter på det kognitiva området som de inte kan klara av själva. Här kan vi förvänta oss att det äger rum en intellektuell utveckling. Därför är det viktigt att stimulera barnen till ett aktivt samarbete med andra och ge dem hjälp och stöd för att klara och behärska nya uppgifter. Vygotskij menar på att lärande sker i den potentiella

utvecklingszonen, dvs. att aktiviteter stimulerar och sätter en hel rad inre processer i rörelse hos barnet (Vygotskij, 1981).

2.2 Vad är lek?

Birgitta Knutsdotter Olofsson har blivit mycket betydelsefull i förskolan med sin teori om leken. Teorin bygger på tidigare forskning av Bateson, Garvey m fl. (Hjorth, 1996). Knutsdotter Olofsson (1999) beskriver leken som frivillig, spontan och ej målinriktad. Leken är ett sätt för barnen att uttrycka sina inre föreställningar, erfarenheter och minnen från verkligheten, men även att bearbeta intryck. Lek är dock inte ”på riktigt” utan ”på låtsas”. Barnen kan pröva att säga saker och vara på ett annat sätt som de inte skulle våga annars. Leken är en förberedelse för vuxenlivet. I leken har barnen möjlighet att spela ut sina känslor tillsammans med andra barn. Barnen får även pröva att leva sig in i andra människors liv. Lek är ett typiskt sätt att vara för barn, det är ett förhållningssätt. Det är ett karakteristiskt drag i deras beteende. Det ska vara roligt att leka, både ensam och med andra. Leken är ett mål i sig för det är processen och inte produkten som är det väsentliga i barns lek. När barnen bygger ett slott av t.ex. klossar är det själva byggandet som är det viktiga. Produkten blir snart ointressant. Barnen rasar sina byggen efter ett tag och bygger upp ett nytt igen. Det innebär att leken inte styrs av yttre motivation att prestera utan av inre lust (Knutsdotter Olofsson, 1999, Lillemyr, 2002).

2.3 Olika former av lek

När man definierar vad lek är brukar man dela in leken i olika former av lek. Dessa former delas upp i sensomotorisk lek, parallelllek, rollek, regellek och konstruktionslek.

2.3.1 Sensomotorisk lek

Sensomotorisk lek kan även kallas för övningslek. I den här leken övar, prövar och utforskar barnen sin förmåga att använda den egna kroppen och behärska sina rörelser. Det är själva rörelsen eller upprepningen som är det väsentliga. Till övningslekar hör alla fysiska aktiviteter som när barnen springer och jagar varandra, brottas, gungar, åker rutschkana, cyklar, kör med dockvagn, lyfter, släpar och staplar saker på varandra. Det som också hör till övningslek är när barnen plockar i och ur, drar och pillar isär, lyfter och flyttar omkring, kastar och slår på saker och ting (Evenshaug & Hallen, 2001).

2.3.2 Parallelek och rollek

Vid parallelek leker barnen oberoende av varandra, men väljer samma aktivitet. I parallelek äger inget samspel rum. Barnen leker bredvid varandra, men inte med varandra. Parallelek är början till rolleken. Rolleken börjar med att barnen imiterar vuxnas sysselsättningar. De leker mamma, pappa, barn och låtsas att ett föremål är något annat än vad det egentligen är. Denna lek kallas för låtsaslek. Barnen leker vardagshändelser som att mata dockan, köra bil, åka buss, prata i telefon eller ha samling. Låtsasleken utvecklas mer och mer till rollek där barnen övar och prövar olika roller och identiteter och även bearbetar upplevelser. Barnen kan leka både ensamma och i samspel med varandra. I rolleken experimenterar barnen med sin egen identitet och får en uppfattning om egna och andras roller (Evenshaug & Hallen, 2001).

2.3.3 Regellek

I regelleken är regler det mest centrala och flera barn samspelar ofta vid denna lekform. Till regellek hör olika läggspel, kortspel och utelekar m.m. I början tillämpar barnen reglerna så att de passar deras egna behov. Ju äldre barnen blir är reglerna mer viktiga (Evenshaug & Hallen, 2001).

2.3.4 Konstruktionslek

Konstruktionslek är när barnen experimenterar med föremål. Det som hör till konstruktionslek är t.ex. att bygga med klossar, bygga med duplo- och legobitar, samt att leka med tågbanor i trä. Men även när barnen dekorerar sandlådans kant eller sandkakor med stenar, pinnar, löv, blommor och kottar räknas som konstruktionslek (Granberg, 2000).

2.4 Vad är lärande?

Lärande är införlivandet av nya kunskaper, föreställningar och beteenden. Lärande måste även vara en del av barnets intention, att vilja lära sig. Barnen överskrider gränser och skapar mening och förståelse för omvärlden. Att barnen är kreativa spelar en stor roll för lärande. Barnen lär sig genom att titta, lyssna och samspela. Lärandet är något som hela tiden är i ständig rörelse. Barnen undersöker och utforskar sin omgivning för att förstå och hantera den. Lärande innebär att barnen tar in det som finns utanför och förstår det i ett vidare sammanhang. Lärande underlättas om det sker i lekens form. Det

är viktigt att hela barnet och dess omvärld involveras för att lärande ska komma till stånd på bästa sätt. Lärandet handlar om att läraren tillsammans med barnet försöker förstå barnets tankar och aktiviteter, utmanar till reflektion och till nya undersökningar och även bekräftar barnet i deras lärande. I lärandet spelar alltså såväl barn som vuxna en viktig roll som medforskare, utmanare och ledsagare. Lärandet kan ses som en social process, det är något som sker i samspelet mellan individen och omgivningen (Johansson & Pramling Samuelsson (red.) , 2003, Knutsdotter Olofsson, 1999).

Pramling (1988) har kommit fram till i en undersökning om hur barn uppfattar sitt eget lärande. Pramling kom fram till tre nivåer av lärande. Den första är att barn uppfattar att de lär sig att *göra* något. Det kan handla om en färdighet, en aktivitet eller ett beteende. Den andra är att barnen uppfattar att de kan lära sig *veta* något. De talar om fakta eller kunskap som en intellektuell förmåga. Den tredje är barns uppfattning av lärande som att förstå någonting. De uppfattar att något har ändrat innebörd för dem, t.ex. när de relaterar saker till varandra och drar slutsatser. Barnen har också en uppfattning om hur det går till att lära sig. Det första är att barnen inte har skilt mellan att göra och att lära sig att göra. Det andra är att barnen uppfattar lärande som ett resultat av att bli äldre. Det sista är att barnen inser att man lär sig genom erfarenhet.

2.5 Vad lär sig barnen i leken

I leken utvecklas barnen hela tiden. Redan som liten leker barnet med sina fötter och händer och när de blir äldre börjar de imitera andra och leka rollekar. Allteftersom kommer även spel och regellekar in i bilden. Det pågår hela tiden en utveckling och lärande. Jag har delat in utveckling och lärande i kommunikativ och social, känslomässig, motorisk och intellektuell utveckling.

2.5.1 Kommunikativ och social utveckling

I leken stimuleras språket. Barnen måste i leken uttrycka sig så att andra förstår och de måste själva förstå vad andra säger. I leken utvecklar barnen sin kommunikativa kompetens genom att de lär sig förstå subtila signaler i språket. Barnen kommunicerar med varandra genom att använda ord, gester, ljud, speciella tonfall, röstlägen och andra signaler (Pramling Samuelsson & Sheridan, 1999). I rolleken utvecklar barnen alla de

kommunikativa färdigheterna. De lär sig att lyssna, ta en annans perspektiv, anpassa sig till andra barns idéer och själv ge egna förslag (Knutsdotter Olofsson, 1999).

Barnen utvecklar sin sociala kompetens i leken. När barnen leker tillsammans lär de sig att leva med andra människor, skratta, bli arga utan att slåss, kompromissa, känna sympati och empati. För att barnen ska kunna leka måste de förstå de sociala lekreglerna (Pramling Samuelsson & Sheridan, 1999). Knutsdotter Olofsson (1992) visar på hur viktigt det är att barnen förstår leksignalen, att detta är på lek, och att barnen förstår de nödvändiga sociala lekreglerna turtagande, ömsesidighet och samförstånd. Turtagande betyder att ibland är det du, ibland jag, som bestämmer eller tar initiativ i leken. Ömsesidighet innebär att alla är på en jämställd nivå oberoende av ålder och styrka. Samförstånd innebär att båda är införstådda med att de leker och vad de leker.

2.5.2 Motorisk utveckling

När barnen leker utforskar de och övar sina grundläggande fysiska färdigheter, som att sitta, stå, springa, hoppa, tvärstanna, klättra, hänga, kasta sig, rulla, kasta, fånga, sparka, hoppa på ett ben. I leken får barnen pröva hela sitt rörelseregister, de lär sig att behärska sina rörelser. Barnen upplever sin omgivning med hjälp av det vestibulära sinnet (jämvikts-/balanssinnet), det kinestetiska systemet (rörelse-/hållningssinnet) och det taktila sinnet (beröringssinnet). Dessa sinnen är viktiga för att barnet ska lära känna sig själv i förhållande till sin omgivning. Det ger en möjlighet för barnet att känna sitt fysiska jag. När barnen leker är de aktiva både fysiskt och psykiskt. Ibland dominerar tanken, psyket, emotionerna och andra gånger är det fysiska utförandet som är det viktigaste. Men det finns alltid ett samspel mellan barnets olika sätt att förhålla sig. I leken använder barnet hela sig själv med rörelse, tankar och känslor (Grindberg & Langlo Jagtøien, 2000).

2.5.3 Känsломässig utveckling

I lek med känslor lär barnen känna sina känsloreaktioner, får kontroll över rädsla och aggression och lär sig att reagera passande i en viss situation. Barnen bearbetar upplevelser av känsломässig natur i leken. Många känslor är så svårupplevda att det bara går att närma sig dem i lekens eller sagans värld. När barnen använder t.ex. ilskan,

ensamhetskänslan, ledsenhet i leken blir den mer hanterlig efter varje gång. Barnen använder och prövar alltså känslor i leken (Knutsdotter Olofsson, 1999).

2.5.4 Intellectuell utveckling

I leken tränas barnens föreställningsförmåga. Barnen leker vad de har upplevt och sett på tv. En föreställning handlar om en uppfattning om världen, inre och yttre händelser och företeelser, som krävs för att barn skall kunna låtsas och föreställa sig saker. Föreställningar hjälper oss att förutse, orientera oss och handla. Föreställningsförmågan övas när barnen leker tillsammans och utbyter erfarenheter och uppfattningar. Genom att barnen har förmåga att föreställa sig verkligheten i leken är det en väg till abstrakt och symboliskt tänkande. I leken tar barnen många roller samtidigt och intar olika förhållningssätt vilket bidrar till att egocentrismen minskar. Barnen kan bortse från sin egen situation och föreställa sig världen med en annans ögon socialt, emotionellt och kognitivt. De lär sig också förstå att andra har annorlunda tankar, känslor och synsätt än dem själva. Leken bidrar till ett kreativt tänkande och fantasi. I leken används en variation av olika uttryckssätt och föremål. Barnen är också flexibla i tänkandet, har många idéer och är påhittiga i leken (Knutsdotter Olofsson, 1999).

2.6 Tidigare forskning

Det har forskats mycket om barns lek. Forskningen har rört sig om lekens betydelse för barns utveckling och lärande, men också tagit upp vilken roll pedagogen ska ha i leken. På senare år har det även gjorts forskning på barns perspektiv på lek. Barnen berättar i samtal om lekar de just lekt, om innehållet och om lekhandlingens innebörder (Tullgren, 2004).

2.6.1 Barns perspektiv

Marie-Louise Hjorth (1996) har i sin studie undersökt om hur barn uppfattar leken i förskolan. Det övergripande syftet med studien är att försöka förstå och tolka barns uppfattningar om lek, och att belysa lekens betydelse i förskolans verksamhet. Metoder som har använts i studien är intervjuer av 87 barn. Som stöd till intervjuerna med barnen har lekobservationer används. Intervjuerna gjordes i två omgångar. Studien är gjord på en förskola som har syskongrupper med barn i åldern 3-7 år. Hjorth kom bl.a. fram till att leken har ett bestämt innehåll, som barnen är medvetna om. Leken styrs av deras

fantasi och konstrueras i termer av roller och rollhandlingar. Det framkom även att leken ger barnen en värld fylld av möjlighet att bli suveräna personligheter med alla de egenskaper som flickor och pojkar tilltalas av. Motiv och mål stämmer överens och gör leken meningsfull. Hjorth kunde se att de äldre förskolebarnens lek är målinriktad, viljestyrd och reglerad och når i denna ålder sin höjdpunkt. Leken kan övergå i icke lek och man kan i leken se nya verksamhetsformer i barnets utvecklingszon, som t.ex. inläring. Ett läromotiv är på väg att utvecklas. Det framkom i studien att leken bidrog bl.a. till att tänkandet utvecklas, barnens förmåga att formulera, förstå och tillämpa regler utvecklas, barnen tillägnar sig kunskaper, barnen utvecklar sitt självmedvetande, barnens förmåga att leva sig in i andra människor och ta andras perspektiv – empati – utvecklas. I undersökningen fick Hjorth fram att personalen inte fäste stor vikt vid lekens utvecklande aspekter i den konkreta verksamheten. Personalen sökte sig till andra aktiviteter de fann mer stimulerande än vad barnen gjorde.

Annica Löfdahl (2002) tar i sin studie reda på det dynamiska och rörliga i barns lekar med fokus på den kulturella och sociala betydelsen för barns meningsskapande. Syftet är att förstå vad barnen gör när de leker och vad de leker. Löfdahl gjorde studien på två förskoleavdelningar där barnen var mellan tre och sex år. Metoder som användes var fältanteckningar, videoobservationer och samtal. Det gjordes även en gruppdiskussion med personalen på varje avdelning. Löfdahl kom bl.a. fram till att innehållet i leken är en del av barnens dagliga tillvaro som tar form i leken. I leken konstruerar barnen svar på de problem de stöter på. Lekens innehåll är ett uttryck för det barn kan och förstår. Sammanhang och helheter är viktiga och barn är medvetna om lekens förutsättningar både materiellt, socialt och emotionellt. Barnen deltar hela tiden i flera olika teman samtidigt och det berikar lekens innehåll och barns meningsskapande. Barnen reflekterar om livet, de handskas med maktrelationer i familj och samhället. Genom att förstå lekens innehåll och vad som är viktigt för barnen kan vi vuxna bli bättre på att organisera och uppmuntra dem i deras lek. När barnen kommunicerar om innehållet i leken skapas det en gemensam mening i leken. Det är ett redskap för att utveckla och status och positioner i kamratkulturen.

2.6.2 Pedagogens perspektiv

Charlotte Tullgren (2004) har gjort en studie av lek i förskolan med fokusering på den styrning som äger rum i leken. Frågeställningarna som Tullgren har valt är: vad i leksituationerna blir föremål för pedagogernas styrning?, vilka tekniker använder pedagogerna för att styra barnen i leken? Undersökningen är utförd i fyra barngrupper på tre förskolor, där barnen är mellan fyra och sex år. Metoder som har använts är intervjuer med 30 barn och 14 vuxna och videoobservationer av leksituationer. Tullgren valde bort aktiviteter där barn spelade, pysslade eller ritade därför att hon i det läget inte betraktade det som lek. Av tidsbrist används bara videoobservationerna i analysen, medan intervjuerna används som exempel på hur barn och pedagoger kan uttrycka sig kring lek. Tullgren kom bl.a. fram till i studien att pedagogerna uppmuntrar och stöttar barnen i deras lek. Lekens innehåll styrs bort från sådant som är obehagligt eller olagligt till förmån från det trevliga och nyttiga. Genom att pedagogerna deltar i leken får de tillfälle att observera barnen och lära sig mer om varje barns sätt att vara, som kan användas i den fortsatta styrningen.

2.6.3 Pedagogisk lek

Gunilla Lindqvist (1996) har i sin studie undersökt samhörigheten mellan lek och kultur, etiska former och prövat att utveckla medel för en estetisk pedagogisk lek i förskolan. Syftet är på vilket sätt estetiska ämnen, huvudsakligen drama och litteratur kan påverka och berika barnens lek. Lindqvist gjorde studien på tre avdelningar på en förskola över en period på 12 månader. Metoder som användes i studien var videodokumentation av de planerade och organiserade lekarna, besök gjordes regelbundet i varje grupp då dagbok fördes om vad som hände, samtalande med barn och vuxna, var med på föräldramöten och hade kontinuerlig kontakt med personalen under arbetets gång. Lindqvist kom fram till att vanlig lekvärld hjälper till att utveckla lek i förskolan. Handlingen i leken är nödvändig och ger leken en mening. De vuxna dramatiserar roller som ger liv i leken genom deras skådespel. De etablerar en dialog med barnen så att de kan gå in i en fiktiv lek. Världen, handling och roller är förenade med varandra. Detta gör att det blir en variation som gör att det utvecklas lek och gör det möjligt för alla att mötas i en vanlig lekvärld.

3 Metod

Jag kommer i det här avsnittet att ta upp vilken ansats jag ska välja, kvantitativ eller kvalitativ. Därefter ska jag beskriva vilken undersökningsmetod jag har valt. Sedan kommer en beskrivning om hur jag utformade min intervjuguide, mitt urval, hur jag gick till väga i mitt genomförande och bearbetning och analys. Jag avslutar med reliabilitet och validitet.

3.1 Kvalitativ ansats

Det finns en kvantitativ ansats och en kvalitativ ansats. Båda dessa ansatser syftar på hur man väljer att bearbeta och analysera den information man har samlat in. Med kvantitativ ansats menar man en forskning som använder sig av statistiska bearbetnings- och analysmetoder, som att lämna ut enkäter. Med kvalitativ ansats menar man en forskning som använder sig av verbala analysmetoder, som intervjuer och observationer (Patel & Davidson, 1994). Jag valde att använda mig av en kvalitativ ansats för att få en djupare förståelse och mer kunskap av förskollärares syn på lekens betydelse för lärande.

3.2 Val av undersökningsmetod

Jag valde att använda mig av kvalitativa intervjuer för att den ger den information som gör det möjligt att förstå den vuxnes värderingar, förhållningssätt och målsättningar. Intervjun söker svar på frågor om inställning, attityd och upplevd mening. Om jag däremot hade valt enkäter hade undersökningen endast svarat på faktafrågan (Johansson & Svedner, 2001).

Fördelarna med en kvalitativ intervju är att den intervjuade kan ge ett så uttömmande svar som möjligt om det som intervjun handlar om (Johansson & Svedner, 2001). I den kvalitativa intervjun kan även den som intervjuar uppmuntra den intervjuade att fördjupa och tänka över sina svar. Nackdelarna med kvalitativ intervju kan vara att den blir för individualiserad, d.v.s. att man fokuserar mycket på den enskilda personens åsikter. Om det redan finns färdigformulerade frågor i en kvalitativ intervju är risken stor att den intervjuade ger kortfattade svar och blir tystlåtna (Repstad, 1999). För att

minimera risken att den intervjuade ger kortfattade svar och blir tystlåtna kommer jag att ha öppna frågor i min intervjuguide. Jag kommer att vara flexibel och ställa frågor som följer upp det den intervjuade pratar om. En nackdel med att jag bara har valt att göra kvalitativa intervjuer är att jag inte kommer att se i praktiken hur förskollärarna använder leken för barns lärande. I observationer skulle jag kunna se i praktiken hur förskollärarna förhåller sig och hur de använder sig av leken i olika situationer för barns lärande. Eftersom jag främst är intresserad av hur förskollärare ser på leken valde jag bort observationer och koncentrerar mig på kvalitativa intervjuer. För att få veta mer om konkreta situationer är det viktigt för mig att i intervjun fråga om exempel på vad barnen leker och hur de använder leken vid lärande. Det är också viktigt att de intervjuade berättar tydligt vad de menar när de beskriver olika situationer med fokus på lekens betydelse för barns lärande.

3.2.1 Utformandet av intervjufrågor

Innan jag gör själva intervjuerna ska jag förbereda mig genom att sätta mig in i ämnet, läsa litteratur. Jag ska även förbereda en intervjuguide som jag ska ha med mig vid intervjutillfällena. Utformningen till min intervjuguide utgår jag ifrån mina frågeställningar på det jag vill ha ut av min undersökning (se bilaga 1). Meningen med en intervjuguide är att det är som en minneslista så att man får med de ämnesområden som ska täckas (Repstad, 1999). I en intervjuguide är endast frågeområdena bestämda, medan frågorna kan variera från intervju till intervju. Det beror på hur den intervjuade svarar och vilka aspekter denne tar upp (Johansson & Svedner, 2001). Under varje frågeområde har jag skrivit underfrågor för att jag själv ska komma ihåg att ta med det som jag vill ha reda på.

3.3 Urval

Jag har valt att göra intervjuer med 5 kvinnliga förskollärare på en förskola, där åldrarna varierar mellan 1-5 år. Förskollärarna har olika lång erfarenhet av arbete i förskolan för att jag kan få en bredd på erfarenheter och tankar. Jag har valt att endast göra intervjuer med förskollärare för att jag själv ska bli förskollärare och för att få en bild av andra förskollärares tankar. Att alla är kvinnor kan bero på att det är vanligare att kvinnor söker sig till just förskolan.

Mina intervjupersoner jag har valt i den här undersökningen är de här fem förskollärarna. Karin har arbetat i 11 månader i verksamheten med åldrarna 1-5 år. Arbetar just nu på en avdelning med åldrarna 1-5 år. Eva har arbetat ungefär 15 år i verksamheten varav 2 år som förskollärare med åldrarna 1-5 år. Arbetar för närvarande på en avdelning med åldrarna 1-3 år. Linda har arbetat 6 år i verksamheten varav 3 år som förskollärare med åldrarna 1-5 år. För närvarande arbetar hon på en avdelning med åldrarna 1-3 år. Anna har arbetat 26 år som förskollärare med åldrarna 1-5 år. Arbetar nu på en avdelning med åldrarna 3-5 år. Sofia har arbetat 2,5 år som förskollärare med åldrarna 3-5 år. Arbetar just nu på en avdelning med åldrarna 3-5 år. (Förskollärarnas namn är fingerade).

3.4 Genomförande

Innan jag skulle göra intervjuerna tog jag kontakt med arbetsledaren på förskolan och berättade att jag skulle göra intervjuer med förskollärare i mitt examensarbete. Jag tog i god tid kontakt med intervjupersonerna och med hjälp av min kontaktperson bestämdes tid för intervjutillfällena. Efter överenskommelse med intervjupersonerna skickade jag till min kontaktperson ett brev via e-post med information om vad mitt examensarbete ska handla om. Kontaktpersonen lämnade sedan informationen vidare till de andra intervjupersonerna. I brevet försäkrade jag intervjupersonerna om deras anonymitet och informerade om att intervjun kommer att ta ca 1 timma (se bilaga 2). Innan intervjun kan det ibland vara bra att träffa den man ska intervjuas för att lära känna varandra lite. Då kan den intervjuade bli trygg med den som ska intervjuas och även få reda på en del om vad undersökningen handlar om (Repstad, 1999).

Jag kommer att göra intervjun på förskollärarnas arbetsplats vilket kommer att vara lättast för dem att ha tid. Vi kommer antingen att sitta i ett arbetsrum eller det rum som är ledigt vid intervjutillfällena. Val av plats där intervjun ska äga rum kan påverka om resultatet blir bra eller dåligt. Det är viktigt att välja ett ställe där man kan vara ostörd. Det ska vara en neutral plats och där den intervjuade kan känna sig hemma. Jag kommer att spela in intervjuerna på band. Fördelarna med att ta upp intervjun på band är att intervjuaren kan koncentrera sig på vad den intervjuade säger och slipper att anteckna. Det är även en fördel att ha en ordagrann återgivning av intervjun när man är i analysfasen. Nackdelarna med att använda sig av bandspelare kan vara att vissa blir

extremt hämmade och att hela situationen blir mycket konstlad och att det är ett tidskrävande arbete att skriva ut bandinspelningarna. Innan intervjupersonerna gav sitt medgivande till att jag spelade in intervjun försäkrade jag dem att det är bara jag som kommer att lyssna på banden (Repstad, 1999).

3.5 Bearbetning och analys

När jag har gjort alla mina intervjuer är det dags att bearbeta allt material jag har fått in. Jag lyssnar på banden från intervjuerna och skriver av ordagrant det som intervjupersonerna säger. Det man tolkar i intervjuerna är det som frågeställningarna i undersökningen handlar om (Repstad, 1999). Vid bearbetningen utgår jag från mitt syfte och frågeställningar. När jag har skrivit ut mina intervjuer skriver jag en skiss på hur resultatet kan läggas upp. Jag letar efter variationer och områden som tas upp under intervjun. Jag sammanställer resultatet genom att ta med alla intervjuer utifrån studiens frågeställningar. Därefter kommer jag att jämföra med litteratur i kunskapsbakgrunden, för att jag lättare ska förstå det material jag har samlat in. Målsättningen med hela analysarbetet är att hitta mönster, teman och kategorier i materialet. Dessa mönster ligger sedan till grund för den skriftliga rapporten (Patel & Davidson, 1994).

3.6 Reliabilitet och validitet

Reliabilitet innebär om mätnoggrannheten i intervjumetoden är bra. Jag har samlat in mitt material på samma sätt med att göra fem intervjuer. Under varje intervjutillfälle har jag använd bandspelare för att vid bearbetningen av resultatet kunna gå tillbaka och lyssna om jag har uppfattat det som beskriver rätt. När jag skrev min intervjuguide har jag utgått från mina frågeställningar så att jag har täckt det jag vill undersöka. Validitet innebär om resultatet ger en sann bild av det som undersökts. Jag tycker att jag har täckt det som jag avsåg att undersöka. Utifrån mitt urval av fem förskollärare som är gjord på en förskola gäller resultatet jag har fått fram för just den förskolan. Jag hoppas att det arbetssätt och hur förskollärarna förhåller sig till leken överensstämmer med andra förskolor, att leken kan vara ett bra hjälpmedel för att barn ska lära sig (Johansson & Svedner, 2001).

4 Resultat och analys

I det här avsnittet kommer jag att sammanställa intervjuerna i en sammanhängande text. Intervjupersonerna benämns som Karin, Eva, Linda, Anna och Sofia. Jag presenterar resultatet med utgångspunkt i studiens frågeställningar: vad är lek enligt förskollärare, vad är lärande enligt förskollärare och hur arbetar förskollärare med leken för att utveckla barns lärande. Jag använder citat av vad förskollärarna har sagt för att förtydliga resultatet. I resultatet kopplar jag intervjumaterialet med kunskapsbakgrunden.

4.1 Leken är fri från vuxenstyrning och regler

I mina intervjuer kom jag fram till att förskollärarna definierar att lek är barnets lärande av det vardagliga livet. Leken är barnets sätt att bearbeta sin verklighet. Karin säger, ”Jag ser det som att i leken lär barnet sig mest av hur samhället och hur livet fungerar”. Barnen använder sin föreställningsförmåga för att leka, som Sofia säger, ”Det dom har lärt sig innan använder sig dom av i leken, den föreställningsförmågan, och den kunskapen dom har, så provar dom den så att säga i leken”. Samtliga förskollärare säger att leken ska vara rolig och lustfylld. Leken ska också vara frivillig. Barnen väljer själv om de vill leka. Karin och Eva nämner att barnens ålder och utveckling har betydelse för vad barnen leker. När barnen är små leker de mest bredvidlek, sitter bredvid varandra men vill gärna ha samma leksaker, säger Eva.

I leken kan barnen pröva på att leva sig in i andra människors liv (Lillemyr, 2000). Det är precis det som förskollärarna menar, att barnen använder den kunskapen de har i leken. Förskollärarnas svar överensstämmer med det som Knutsdotter Olofsson (1999) säger, att leken är frivillig, spontan och ej målinriktad. Det ska även vara roligt att leka, både ensam och med andra. Leken är ett sätt för barnen att uttrycka sina inre föreställningar, erfarenheter och minnen från verkligheten, men även att bearbeta intryck. Det som skiljde sig var att mina intervjupersoner inte nämner att leken är ej målinriktad.

4.1.1 Fri och styrd lek

Förskollärarna delar upp leken i styrd lek respektive fri lek. I den fria leken betonar förskollärarna att barnen leker mest rollspel som mamma, pappa, barn. Eva, som arbetar på småbarnsavdelning säger att barnen leker inte så mycket rollek, men det börjar komma.

Då kan dom leka att dom går och hämtar tallrikar, muggar och bjuder på kaffe, till fröknarna och dom andra barnen. Eller så bara dom dukar upp och så sitter dom och pratar. Även om man inte är där, så kan dom sitta och prata med dom personerna, och det är ju lite rollspel.

Barnen leker också att dom har samling, leker buss, pratar i telefon, leker katt, lite rörelselekar, springer och hoppar runt, jagar varandra, skrämman varandra och leker med lera. Karin har observerat att barnen i 3-4 årsåldern leker att dom låtsas spela spel. ”Dom plockar fram spelen, som dom egentligen är alldeles för små för, för dom kan inte reglerna. Men dom spelar spel på sitt vis och så sitter dom och tillrättavisar varandra, å så nu är det min tur och där fick inte du gå”. Andra exempel på fri lek som de tar upp är olika bygglekar med bl.a. klossar, pussel och bilar, liksom leker i dockrummet med dockor och lagar mat. Anna berättade att barnen på den här förskolan inte leker så mycket flyga flygplan och åka tåg för de har inte upplevt så mycket. Barnen leker mest familjelekar och bygglekar, säger hon. Anna har inte arbetat med svenska barn på länge, men hon säger att ”jag kan tänka mig att de har lite mer, kanske annorlunda lekar eftersom dom har mycket mer upplevelser”.

Här kan jag se en snarlik likhet med tidigare forskning. Löfdahl (2002) kom fram till i sin undersökning att innehållet i leken är en del av barnens dagliga tillvaro som tar form i leken. I leken konstruerar barnen svar på de problem de stöter på. Lekens innehåll är ett uttryck för det barn kan och förstår. Förskollärarna i min undersökning berättar att barnen leker mest vardagliga lekar, som mamma, pappa, barn och laga mat. Barnen leker det som de har sett och hört i sin omgivning.

Förskollärarna har lite skilda meningar om vad som är styrd lek. Spel, sport och tävlingar tycker alla är styrd lek i viss form. Det är en lek där du måste följa andra slags

regler och lekregler. ”Frivillig lek det är ju när dom leker, när man inte kallar på dom, nu ska vi göra det och nu ska vi göra det, man kan ju säga att det är ju en helt annan lek, det är ju styrd lek”, som Eva uttrycker det. Karin säger så här ”När barnen spelar spel är det lek, men när pedagogen spelar spel med barnen är det ingen lek, men då ska man spela spelet som det verkligen går till”. Anna säger så här om styrd lek:

Det är ju lek på olika sätt, på olika nivåer, alltså barnen kan ju styra olika sorters lek, kan ju dom styra på olika sätt, alltså spel och allt det här, allt som är med regler det är ju ingenting som dom styr själv, då är det ju alltså vi vuxna eller att det finns bestämda sätt man ska bete sig på och det är ju ofta att dom inte klarar det ju, när det är bestämda grejer som ska följas, det är ju i alla fall ingen fri lek om man ska säga så, det är det ju inte.

Eva nämner att ”Gymnastik/rörelselek är ju också lite mer styrd, men det kan ju också bli helt plötsligt att, oj vi kan göra någonting, vi kan hoppa allihopa...”. Linda nämner att avancerad konstruktionslek är mer styrd. Men enkel konstruktionslek med t.ex. duplo, lego eller bygga med klossar är fri lek. När det gäller sånglek är det lite skilda meningar. Karin och Eva tycker att det är mer styrd lek. Linda tycker att sånglek är mer lek än styrd lek, för där lär sig barnen språket, rörelser och det är gemenskap tillsammans med barnen. Anna och Sofia däremot säger att sånglek är mer styrd lek om inte barnen själva visar intresse och tar initiativet till att sjunga. Anna säger så här:

Antingen sjunger dom själva helt apropå eller så är det om dom leker samlingsen eller någonting och då är det i regel något av barnen som är fröken och då är det att dom härmar, imiterar oss, men så visst kan det vara lek. Men sen är det ofta såna lekar också som flippar ut och på nåt vis det är mycket lättare att det flippar ut när det egentligen ska vara enligt nåt mönster eller någon mall, det är ju mer sällan alltså dom leker kanske bättre när dom kanske har sina egna fantasilekar, när det inte är något speciellt mönster dom ska följa.

Förskollärarna ser drama som styrd lek, när jag nämnde det i intervjun. I drama kan man få alla barnen att medverka, men alla behöver inte agera om de inte vill, säger de. Linda berättade att drama för små barn kan vara ”T.ex. en elefant balanserade, dom får träna in

att följa efter varandra eller lite sånt”. I drama betonar Sofia att man kan arbeta mycket med empati och konfliktlösning på ett bra sätt, ”Det är så mycket som man kan diskutera sen kring och barnen kan kanske se, dom ser det på ett annat sätt”. Men jag uppfattade att förskollärarna inte använde sig så mycket av drama, som Lindqvist (1996) beskriver det. Men förskollärarna ansåg att det är ett bra sätt att arbeta på. De ser det som en bra möjlighet för att utveckla barns lärande. Lindqvist (1996) kom i sin undersökning fram till att en vanlig lekvärld utvecklar barnens lek. De vuxna dramatiserar roller som ger liv i leken genom deras skådespel. Sedan hjälper de vuxna barnen in i en fiktiv värld. Det här sättet att arbeta på gör att det blir en variation som gör att det utvecklas lek där alla kan delta tillsammans.

Förskollärarna tar upp rollek, sensomotorisk lek, regellek, konstruktionslek, som jag nämnde i kunskapsbakgrunden. Förskollärarna betonade mycket att rolleken är den mest populäraste lekformen barnen leker. På den här förskolan fick jag uppfattningen att barnen leker väldigt mycket mamma, pappa, barn. Barnen imiterar mycket vad andra gör och de prövar olika roller kunde man se i intervjuvären. Den här leken kallas för låtsaslek. Barnen leker t.ex. vardagshändelser som att mata dockan, köra bil, åka buss och samling (Evenshaug & Hallen, 2001). Förskollärarna nämnde inte i direkt term när barnen leker sensomotorisk lek. Jag kunde se det i att förskollärarna berättade att barnen jagar varandra, springer och hoppar, åker rutschkana, rörelselek. I den sensomotoriska leken övar barnen sina motoriska färdigheter som de har. Till sensomotorisk lek hör fysiska aktiviteter som när barnen springer, åker rutschkana (Evenshaug & Hallen, 2001). I konstruktionslek kunde jag se att barnen leker med klossar, pussel, bilar, duplo och lego. I konstruktionslek experimenterar barnen med olika föremål (Granberg, 2000). Förskollärarna skilde mellan fri och styrd lek. I fri lek kunde jag se att där kunde vi hitta sensomotorisk lek, rollek, konstruktionslek. I styrd lek kunde vi hitta regellek, där bl.a. spel, sport, tävlingar och sånglek hör hemma. Men förskollärarna hade olika uppfattningar om det var styrd eller fri lek. Om en vuxen t.ex. spelar ett spel med barnen är det styrd lek, men om däremot barnen själva leker att de spelar spel är det fri lek. I regelleken är reglerna det viktigaste. Här hör olika läggspel, kortspel och olika utelekar hemma (Evenshaug & Hallen, 2001).

4.1.2 Barn lär sig kommunicera och uttrycka empati genom leken

Samtliga förskollärare tycker att barnen kan lära sig mycket i leken. Förskollärarna betonar att barnen lär sig den sociala biten i leken. Anna säger att barnen lär sig samspelet och de sociala kompetenserna. Linda berättar om det sociala så här:

Jag ser mycket när barnen slår sig, att dom hjälper varandra väldigt snabbt så att jag som vuxen många gånger inte behöver gå fram och lyfta upp dom och trösta dom utan de löser det själva. Oftast går det snabbare över när de själva löser det om när jag kommer fram.

Linda har vidare uppmärksammat att yngre barn har lättare att samsas socialt när de leker bredvid lek, än äldre barn som kan utestänga och retas. Barnen lär sig även empati, att hjälpa varandra om någon slår sig och är lessen. Sofia och Eva säger att barnen lär sig turtagning, de sociala lekreglerna och empati. Även om förskollärarna inte tar upp samtliga sociala lekregler, turtagning, ömsesidighet och samförstånd, tolkar jag att det är dit de vill komma. Det är precis som Knutsdotter Olofsson (1992) säger om hur viktigt det är att barnen förstår leksignalen, att detta är på lek. Det är även viktigt att barnen förstår de sociala lekreglerna. Att turtagande betyder att ibland är det du, ibland jag, som bestämmer eller tar initiativ i leken. Ömsesidighet innebär att alla är på jämställd nivå oberoende av ålder och styrka. Samförstånd innebär att båda är införstådda med att de leker och vad de leker.

Förskollärarna betonar även att barnen lär sig att hantera känslor i leken. Men även att lära känna sig själv, självkänedom. Anna berättar att barnen lär sig att visa kärlek och ömhet i leken. Sofia säger att barnen lär sig av sina egna reaktioner och hur det känns. Eva menar på att det är bra att arbeta med känslor i den styrda verksamheten. T.ex. när man har flanosagor kan man ta fram olika känslor, hur känner pojken sig, varför är han lessen och så kan man spinna vidare. Men även när barnen leker något speciellt, ”Varför är den dockan lessen, han kanske behöver en kram av mamma eller nåt”. Karin berättar så här varför det är så bra att arbeta med känslor med barnen:

Hos barnet är behovet ganska stort, när man kanske bara har två skalor, antingen är man arg eller så är man glad, då är det viktigt att man utvecklar

det hela tiden, att dom får chansen att leka ut känslor. Och då kan det vara att dom leker med att dockan är lessen, på det sättet får dom så småningom att dom själv kan visa när dom blir lessna eller vad dom nu blir.

Karin understryker att det även är viktigt att pedagogen visar känslor. När man blir lessen så blir man faktiskt lessen, blir man arg så är man arg. Men också att de lär känna sig själv och lär sig av sina egna reaktioner, hur det känns. Linda säger att dockrummet är en viktig del för barnens verksamhet, för det ligger närmast verkligheten. När det gäller att lära sig att hantera känslor, bearbeta intryck och lära känna sig själv är det i dockrummet mycket händer. Linda säger vidare att:

Alltså hemma och när man är på förskolan då att det sker mycket där inne att dom, att barnen är lessna, den slår sig, man bryr sig mycket om varandra där inne och klappar mycket, å är den lessen, så klappar man, å så skäller man på den som har varit dum å. Ja, det är nog där jag tycker dom lär sig, det här mest med självkänsla, för vem tycker om mig, vem han är å. Det sker mycket där inne när man står och tittar, bara en stund.

Förskollärarna menar på att i leken lär de sig att hantera känslor. Knutsdotter Olofsson (1999) menar på att när barnen använder t.ex. ilskan, ensamhetskänslan, ledsenhet i leken blir den mer hanterlig efter varje gång. Det kan vara det som Linda berättar när barnen är i dockrummet leker barnen t.ex. att de är lessna, man slår sig, man tröstar. Barnen använder och prövar alltså känslor i leken. För i leken är det lättare att leva ut sina känslor än i verkliga livet där känslorna kan vara svårupplevda.

Vidare berättade samtliga förskollärare att barnen lär sig fantasi och kreativitet och föreställningsförmåga, men det var lite delade uppfattningar om hur. Karin tror att möjligheten finns, men att alla barn inte gör det. Karin menar att om vi arbetar med det tror hon att man skulle kunna uppnå det målet att barnen utvecklar sin fantasi och kreativitet lite mer. Eva och Linda tror däremot att barnen absolut utvecklar fantasi och kreativitet i leken, men inte lika mycket när barnen är under 3 år. Eva beskriver det så här:

Just som det här att kanske med att barnen har sett sin mamma och, dom kommer och hälsar på dom och dricker kaffe och sånt så att och sen kanske att vi pratar med dom och sen spinner dom vidare. Så att jag tror mycket på det här att det kommer, kanske inte så mycket i dessa åldrarna, men det kommer senare att man fantiserar mer.

Linda berättar att barnen utvecklar fantasi och kreativitet när de leker allt det vardagliga i lekarna. Men även många gånger att de imiterar det vi har gjort. ”Gör det till något större verk av det, att dom bygger vidare på det”. Sofia har också sett i verksamheten att barnen lär sig fantasi och kreativitet. Sofia berättade att man inte alltid ska ha bestämda saker att göra när de sitter och pysslar. Hon tycker att man ska låta barnen sitta och prova själva. ”Det är så roligt om ett barn kommer på att göra någonting så tar dom andra barnen gärna efter, det tror jag är väldigt kreativt”.

Eva, Linda, Anna berättade att barnen utvecklar sin föreställningsförmåga i leken. Eva beskrev barns föreställningsförmåga så här när de en dag skulle baka chokladbollar:

Då var det en som sa baka kaka, så pekade han där ute, sandkakor, nä det är inte såna vi ska baka, vi ska baka kakor så (visade att rullade med händerna), jasså lera, sa han, så det finns ju många baka kakor, ... / han föreställde sig att han bakade kakor, ja det vi gör där, i sanden, eller så gör vi där inne där bakade vi lera, bakar man också kakor. Nu är det riktiga kakor!

Sofia, Eva och Linda nämnde att barnen lär sig språket i leken. Barnen pratar mycket i leken och så tar dom efter sånt som vi säger, berättar dem. Karin säger att barnen lär sig att föra samtal och konversera i leken. Linda berättade att ”Vi kan också leda in dom på att prata, om jag ställer en fråga ’vad gör du?’, ’vad leker du nu?’, så berättar dom då så och sen ställer man fler ledande frågor och sen berättar dom själva”. Eva gav det här exemplet:

Om dom hoppar dom här små barnen, bara att de lär sig ett ord hopp hopp hopp hopp säger dom då. Så dom pratar mycket när dom lär sig de små barnen. Så att det är mycket med språket också. Så hjälper man ju till, å hoppar du, hopp hopp hopp så här.

Till sist nämner förskollärarna att barnen utvecklas motoriskt i leken, både grov- och finmotorik. Finmotoriken lär barnen sig när de t.ex. klipper med saxar. Barnen lär sig att hålla i saxen och hur dom ska hålla i pappret, säger Linda. Eva och Linda betonar framförallt att barnen lär sig först och främst grovmotorik ute, men även inne. De berättar att barnen klättrar mycket, på klätterställningen, på gungan och sandlådan. Barnen lär sig även när de cyklar, säger Linda. När barnen är inne lär de sig genom att klättra ner från stolarna, när de ska ha någonting och när de har rörelselekar. Eva beskriver det så här hur barnen lär sig motoriskt inne:

Inne, Ja det gör man ju hela tiden, men dom här små behöver ju röra sig jättemycket och bara att om dom klättrar upp på studs mattan och hoppar, och lär sig mycket på våra hoppehästar, och rutschkanan dom ska lära sig, och i början är det ju jättesvårt och då får dom ju lite hjälp å och dom lär sig fort alla dom här sakerna, så det är mycket motorisk, speciellt då med dom små.

Jag kan se likheter med tidigare forskning om vad barnen lär sig i leken. Hjorth (1996) kom i sin undersökning också fram till att bl.a. barnens tänkande, barnens förmåga att formulera, förstå och tillämpa regler utvecklas i leken. Här kan vi koppla det som förskollärarna säger att barnen lär sig de sociala lekreglerna i leken. Barnen tillägnar sig kunskaper och utvecklar sitt självmedvetande i leken. Barnen lär sig att leva sig in i andra människor och ta andras perspektiv i leken. Det kom förskollärarna i min undersökning också fram till. I förskolans läroplan Lpfö 98 står det att förskolans verksamhet medvetet ska använda leken för att främja varje barns utveckling och lärande. ”I lekens och det lustfyllda lärandets olika former stimuleras fantasi, inlevelse, kommunikation och förmåga till symboliskt tänkande samt förmåga att samarbeta och lösa problem”. I leken får barnet möjlighet att uttrycka och bearbeta upplevelser, känslor och erfarenheter (Utbildningsdepartementet, 1998, s. 9).

4.2 Barn lär genom att göra utifrån eget intresse och mottaglighet

Samtliga förskollärare säger att lärande finns hela tiden i förskolan. Lärande sker i alla moment i förskolan, i det vardagliga, när de leker själva i dockrummet, i byggrummet, i rithörnan och vid planerad verksamhet. Barnen lär sig när det inte tvingas på dem, säger Linda.

Förskollärarna säger att barnen lär sig genom att imitera vad vuxna och barn gör. Barnen återskapar det de ser och hör, reproduktion. Sedan gör barnen det till sitt eget, produktion. Linda beskriver det så här:

Dom lär sig av att imitera, det dom ser i både hemma och i förskolan tar dom efter och stoppar in i sin egen lek. T.ex. våra leker mycket torkar näsan åt varandra på dockorna, det är ju en sån typisk grej på denna avdelningen. Och när vi byter blöjor så byter dom också blöjor på sina dockor. Eller när vi säger en viss sak då säger dom det också i sin lek, så det är mycket av vad andra gör, gör dom också.

Eva beskriver görandet så här:

Dom tittar ju mycket på de vuxne eller andra barnen, dom lär sig genom dom. Och spelar kanske upp eller leker det. Jag har sätt också när barn ser ett program på tv att dom leker det, att ha ett behov av att leka ut, hur går det till, får jag öva på det. Så det är väldigt intressant så att jag tror dom lär sig mycket genom å övar vi, leker familj, hur är man i en familj, hur leker man den är mamman den är pappan.

Eva berättar vidare när hon ser lärande hos barnen. När de lär sig genom att göra:

Jag hade en grupp tidigare och det var 3-åringar ungefär, tre fyra där omkring, som vi jobbade mycket med färgerna, det var lite lekar och flanosaga och målade en färg eller så. Och sen helt plötsligt så kommer den här, det är gult, å så blir dom så lyckliga. Då känner man att det har ju

kommit fram och det tar tid många gånger, och så får man liksom inte det bekräftat förrän långt senare, då har det hänt någonting under den tiden, i alla fall.

För att barnen ska lära sig, säger förskollärarna, att det måste vara roligt det man ska göra med barnen. Det är också viktigt att barnen får prova på och öva. Eva säger ”Jag tycker att dom lär sig hela tiden och speciellt om dom får prova på själv, om och om igen, att man ger dom chansen till att öva, så lär dom sig mer”. Eva säger att det är viktigt att låta barnen lyckas med någonting.

Om dom klär på sig tröjan åt fel håll, behöver man inte ändra det, dom är jätteglada att dom har klarat av det. Så att det är, jag kan och jag vill, det är ju jätteviktiga även om det kan vara jobbiga för många när dom är i den åldern.

Sofia tycker att lärande är det egentligen inte förrän barnen har förstått innebörden av det man ska göra. Det är viktigt att barnen förstår det man ska göra, menar Sofia. Sofia beskriver att det kan vara lärande, att barnen förstår, så här:

När man sitter med ett få antal barn om man först kanske styr mer i början och sen kanske man backar lite när man ser när dom har förstått, jag tycker det är viktigt att dom har förstått innebörden i det dom gör och sammanhanget.

Förskollärarna tycker att det är viktigt att barnen får prova på och förstår innebörden i det de ska göra. Det kan vi koppla till det som Pramling (1988) säger om processen göra, veta och förstå. Barnen lär sig genom att göra någonting, som t.ex. en färdighet. Det innebär då att barnen får öva och prova på olika saker. Sedan börjar barnen uppfatta att de kan lära sig veta någonting. Barnen har olika fakta och kunskaper som en intellektuell förmåga. Barnen har ett intresse för att lära sig kan man säga. Det sista är att barnen börjar få en uppfattning av lärande som att förstå någonting, barnen börjar relatera saker till varandra.

4.2.1 Barnens intresse och mottaglighet viktig för lärande

Förskollärarna tycker att det är viktigt att barnen är mottagliga utifrån ålder och utvecklingsnivå för att lärande ska ske. Eva uttrycker att det är viktigt att fundera på vad barnen kan vilja ha i förskoleåldern. Att man inte har för hög nivå eller för låg nivå på lärandet. Eva säger vidare att det är viktigt att tänka på att barnen är på olika nivåer i lärandet. Förskollärarna betonar att det är viktigt att barnen själva tar initiativet till något för då vet man att barnen är intresserade. Det är också viktigt att barnen tycker det är roligt det man gör tillsammans. När barnen tycker det är roligt lär de sig lättare nya saker. Att barnen är intresserade av det man ska göra i verksamheten är en viktig faktor för att barnen ska lära sig. Därför är det viktigt att man utgår från barnens intention, att de vill lära sig saker. ”Att utgå från deras intressen för att lära sig, ja det spelar en stor del av att dom är intresserade om den saken man ska lära dom”, säger Karin. Sofia säger att ”Tycker barnen det är tråkigt och sitter bara och att fröken fröken kan vi inte göra någonting annat, då kan man stånga huvudet i väggen, för då lär dom sig ingenting heller”. Då är det viktigt att vara flexibel, säger hon. Att det man har tänkt göra får man lägga åt sidan och leda in det på någonting annat.

Förskollärarna tycker att det är viktigt att det man ska göra i verksamheten är frivilligt. Linda menar på att i verksamheten ska man inte styra barnen, att nu måste du göra det här och det här. Många gånger när barnen tvingas att göra saker de inte vill blir de antingen tillbakadragna eller så blir de extra bråkiga, uppfattar Linda.

Vi brukar leka den här en elefant balanserade, så dom får plocka upp en efter en, om någon inte vill så slipper dom, inte det här jo, så lyfter man dom, för vill dom själv så kommer dom när dom är redo. Så det är jätteviktigt att dom ska själv vilja det, vill dom inte så låter man dom vara, det kan gå 10 gånger när dom inte vill.

Det är viktigt att involvera hela barnet för att lärande ska bli lärande på bästa sätt. Lärande måste vara en del av barnets intention, att vilja lära sig. Att barnen överskrider gränser och skapar mening och förståelse för omvärlden spelar en viktig roll för lärande (Johansson & Pramling Samuelsson (red.) , 2003). Som förskollärarna säger, är det

viktigt att barnen är intresserade av det de gör i verksamheten och att det är frivilligt och roligt.

4.3 Barncentrering med förskollärare i bakgrunden

Samtliga förskollärare berättar att de är med och leker med barnen så länge man är inbjuden. Karin säger att "Ibland måste man få igång leken, det är inte alla barnen som är så bra på att leka. Då måste man medverka i leken, kanske under hela tiden". Anna och Sofia talar mycket om det här med att de vuxna måste vara närvarande i barnens lek. Anna menar på att man går in i leken så fort man hör eller ser något. Som t.ex. "Om det är någon som står med kameran (låtsaskamera), att man går fram och ställer sig och poserar, det tycker dom är jätteroligt, och så kan man ju liksom byta då att sen fotograferar jag". Anna berättar vidare att hon går in i leken om det flippar ut. "Alltså att vi vuxna, att vi då leker, att det blir lite skoj och dom skrattar och tycker att det är jätteroligt. Men så är det hela tiden en balans då för börjar en att flippa ut och det är andra som hakar på det så är det förstört". Sofia uttrycker att det kan vara problem att utveckla svenska språket för flerspråkiga barn om man inte kan finnas närvarande hela tiden.

Men har man så då ett x antal barn som sitter i små grupper och leker så kan man av naturliga skäl inte vara på båda ställena samtidigt, och någon som ska springa på toa och så, det är tråkigt för att många gånger, så saknar dom kanske vissa ord på svenskan, med det dom leker med, då hade det varit bra att kunna ge barnen orden, då säger dom det på arabiska istället.

Förskollärarna uttrycker att man som lärare måste finnas tillgänglig, vara tydlig och introducera nya saker. Men även vara medforskare med barnet eller vara vägledare. Förskollärarna säger vidare att man ska kunna väcka barnens intresse och inspirera till nytt lärande, att man spinner vidare på det barnens idéer. Karin och Linda anser det är viktigt att observera det enskilda barnet för att se vilken typ av lärande barnet behöver. Linda säger vidare att vi vuxna ska leda in barnen i samtal, mellan varandra eller i samspel mellan varandra. Anna tycker att det är många omständigheter som spelar roll i barns lärande. Hon beskriver det så här:

Dels är det hur jag som vuxen om det är nu jag som ska lära dom någonting, hur jag har förmågan att ge dom och så vidare.../ det kan ju räcka att ett barn sabbar så är det ju kört alltså, så det är ju liksom dom här yttre omständigheterna, dels med hela gruppen eller individuellt och sen hur vi vuxna beter oss, och att man har förmågan och nappa på barnens intresse och spinna vidare på det och ge dom någonting på deras nivå.

Anna berättade vidare när de var ute hämtade två flickor löv och sand och lade på ett litet bord i sandlådan. De andra barnen blev intresserade och hjälpte till med att hämta löv vid kastanjeträdet.

Då var det jag som sa något att, å sa jag, ska ni göra en 'lövtårta', å då väcktes det ju liksom redan, alltså det blev något positivt, då blev det att jag uppmärksamma det och gav det ett namn, att den högen med sanden var en 'lövtårta', och så spann dom vidare.../

Anna säger att hon hela tiden fanns bredvid och deltog ibland med att sätta en vissnen blomma på 'lövtårtan'. "Jag gick in och sa jag nån gång att akta nu så att den inte går sönder, så dom var ju jätteförsiktiga och rädda om den". Anna tycker att fånga tillfällena, att se vad som händer och att man finns där är viktigt.

Här kan jag dra en parallell till tidigare forskning om pedagogens roll. Tullgren (2004) kom i sin studie fram till bl.a. att pedagogerna uppmuntrar och stöttar barnen i deras lek. Pedagogerna styr bort sådant som är obehagligt eller olagligt i leken till förmån från det trevliga och nyttiga. Genom att pedagogerna deltar i leken får de tillfälle att observera barnen och lära sig mer om varje barns sätt att vara, som kan användas i den fortsatta styrningen. Förskollärarna i min undersökning stöttar och uppmuntrar barnen i deras lek också. Jag uppfattar det som om att förskollärarna inte styr barnens lek, som Tullgren kom fram till. Förskollärarna går in i leken så länge barnen vill att de ska vara med och så fort de hör, ser någonting eller så fort leken flippar ut. I förskolans läroplan Lpfö 98 står det att förskolan ska utgå från barnens erfarenhetsvärld, intressen, motivation, drivkraft att söka kunskaper och lust att lära (Utbildningsdepartementet, 1998).

4.3.1 Lärande sker främst mellan barn

Lärande sker först och främst i samspel med andra barn, uttrycker samtliga förskollärare. Linda berättar om när barn är lessna är det andra barn som går fram och delar med sig med sina saker. Sedan kommer andra barn som inte brukar dela med sig och gör på samma sätt. Sofia menar på att barnen hittar på olika lösningar tillsammans. Hon berättade att barnen hittade ett flak som dem ville ha bakom på cykeln, men det fanns ingenting att sätta fast den med. ”Då tog dom en liten pinne och satte där och det funkade lika bra”. Karin säger att barnen lär sig mycket av varandra. Så här beskriver hon lärandet med andra barn.

Att dom äldre lär dom yngre barnen, att dom lär dom turtagande, att dom lär dom lekreglerna, att så här funkar det när man leker detta. Och dom små accepterar, för dom rättar sig efter vad dom stora säger, oftast i alla fall, inte alltid.

Anna menar på att det finns ett ömsesidigt lärande mellan barn och barn, barn och vuxna. Både vuxna och barn kan lära sig någonting. Anna beskriver det så här om när det är lärande:

Dom lär sig hela tiden, någonting, av olika slag, mer eller mindre, bara liksom att två barn sitter bredvid varandra och har ett samtal eller spelar ett spel eller leker eller bygger eller vad som helst, det är ju också ett lärande ju. Och sen när vi vuxna är inblandade så är det ett lärande på ett annat, mer styrt lärande. Men vi kan ju också, alltså jag menar man, alltså en vuxen och ett barn kan ju också ha ett lärande om vi släpper på vårt tänkande, att vi alltid har någonting att lära barnen och att dom inte har nåt att lära oss.

Barnen lär sig även i samspel med vuxna men inte i lika stor utsträckning, säger förskollärarna. Eva säger att det är viktigt att barnen får respons när de leker, annars kanske leken ebbar ut lite tidigare. Som vuxen kan man spinna vidare och ta in fler i leken. Barnen lär sig genom att titta på oss vuxna, som när man har samling, fast det är en annan sorts lek. ”Så dom lär sig på alla olika plan, på alla olika sorts lekar”, säger Eva. Sofia berättade att hon har arbetat mycket med rim med de stora barnen. ”Efter

första gången satt en pojke och rimma, alltså nonsensord.../ och då tror jag liksom att då har det ändå gått in”. Sofia menar på att först leder vi in barnen på t.ex. rim och sedan kommer barnen på hur man ska göra. ”Då känns det som om att det har blivit att de tycker det är roligt och att de har kommit på liksom att det finns i deras värld, inte bara när vi sitter med och rimmar med memory”.

Lärandet innebär att läraren tillsammans med barnet försöker förstå barnets tankar och aktiviteter, utmanar barnen att tänka vidare till nya utmaningar. Men också att läraren bekräftar barnet i deras lärande. Det spelar alltså en stor roll att vuxna är medforskare, utmanare och ledsagare i lärandet (Johansson & Pramling Samuelsson (red.) , 2003).

4.3.2 Planeringen ska vara lustfylld och rolig

När Linda planerar använder hon mycket skoj och bus i den styrda leken. När hon gör det hon planerat så kommer leken in av sig själv. Det kan vara t.ex. att hon planerar att barnen ska måla sin hand och sitt fotavtryck, för att kunna se skillnad på handen och foten.

Men att, när de då har tryckt, gjort själva det planerade, att utöver det så att dom får trycka på mig, jag har såna kläder på mig som får lov att få färg på sig, utöver den här pappersbiten, man behöver inte hålla sig innanför, det får lov att komma på bordet, det får lov att komma lite på väggen.

Eva säger att när hon planerar för någonting tycker hon det är viktigt att det ska vara lustfyllt. För om det är tråkigt så orkar barnen inte att sitta stilla. Eva tycker att man kan varva och göra rörelser mitt i och sedan sätta sig ner igen. På det viset orkar barnen sitta längre, berättar Eva. Sofia tycker också att det som hon ska göra med barnen ska vara lustfyllt. Sofia säger att man kan använda sig av t.ex. ”En sångpåse med djur i så att det blir lite mer spännande, även för de barn som inte tycker det är så jätteroligt att sjunga”. Anna däremot planerar inte in leken alls. Hon har inte det behovet att ha någonting som är planerat. Anna nappar på deras intresse istället, det barnen håller på med just för tillfället. ”Alltså jag kan mycket väl gå rakt in i deras grejor om jag ser att dom gör någonting eller om det är nåt spel eller vad som helst eller dom sitter med lera och gör någonting, och så tar man vid där”, säger hon.

Eva tycker att det är viktigt att låta barnen leka och att man kan sitta bredvid och vara med i leken om barnen vill. Sofia tycker att det är inte bara hon som har någonting att ge barnen utan dem har någonting att ge henne. Hon tycker det är viktigt att man kompletterar och utvecklar deras intresse ändå mer.

Många gånger är det ju alltså så ofta att jag som vuxen kanske inleder någonting och sen kanske dom kopplar till någonting annat och då är det viktigt att jag kopplar på där, där dom visar, ställer en fråga eller visar ett intresse.

Förskollärarna säger att de inte gärna vill avbryta barnens lek. Men det är viktigt att man hela tiden är uppmärksam på vad barnen gör och nappar på barnens intresse, som Anna säger. Jag uppfattar det som att alla mer eller mindre tänker på olika sätt att det ska vara roligt och lustfyllt i det man planerar och gör med barnen. Som Karin uttrycker det

Att man tänker att det ska vara en lek..., det är det sättet man kan hålla dom mest alltså, man kan få hela deras uppmärksamhet om man leker. Säg att nu ska vi lära oss någonting, då är det ju som om att, alltså det funkar inte.

Jag frågade förskollärarna om det fanns några problem med att använda leken för att utveckla barns lärande. Förskollärarna uttrycker att det är problem med för stor barngrupp. Linda säger så här: "Det man vill göra kan man inte göra med allihopa på en gång, då räcker man inte till". Det som också spelade en stor roll för alla var personaltäthet, för lite tid och för lite kunskap är ett problem när man ska använda leken för att utveckla barns lärande. Karin berättade att när man är för lite personal "Kan man inte då använda sig lika mycket av leken som man hade tänkt. Är man vanlig styrka så brukar det fungera".

4.4 Analys utifrån Vygotskij

Här följer en analys utifrån resultatet med Vygotskijs begrepp fantasi, kreativitet och potentiell utvecklingszon. Jag använder Vygotskijs teori för att kunna förstå och förklara förskolläraernas roll för att utveckla barns lärande.

4.4.1 Barnen utvecklar fantasi och kreativitet utifrån ålder och mognad

Jag kan se att förskollärarna beskriver att barnen utvecklar fantasi och kreativitet, men att ålder och mognad har betydelse. När barnen leker det vardagliga i leken, det de har upplevt och sett, utvecklar barnen fantasi och kreativitet, berättar Linda. Vygotskij säger att kreativiteten som uppstår i leken kallas för föreställning eller fantasi. Det är inte bara så att hjärnan återger och bevarar våra tidigare erfarenheter, utan kreativt bearbetar och skapar nya situationer och nya beteenden ur dessa tidigare erfarenheter. Fantasins är till för att vidga barnens erfarenhet. Med fantasins hjälp kan barnen få en bild av andras berättelser och erfarenheter. Eva berättar att med fantasins hjälp kan det vara så att barnen har sett sin mamma hur hon gör när hon kommer och hälsar på och dricker kaffe. Barnen återskapar någonting som de har varit med om, som de har kvar i minnet, säger Vygotskij. Barnen upprepar tidigare handlingsmönster eller återupplivar tidigare intryck, som de varit med om. Det kan också vara så att barnen gör sig en bild av det som de inte har varit med om tidigare. Eva har sett att ”när barn ser ett program på tv leker dom det, att ha ett behov av att leka ut, hur går det till, får jag öva på det” (Vygotskij, 1995).

Ett annat exempel som Eva berättade var att när de skulle baka chokladbollar var det ett barn som föreställde sig att han bakade sandkakor, bakade kakor i lera. Barnet trodde att det var sådana kakor de skulle baka. Med fantasins hjälp kunde barnet föreställa sig olika sätt att baka kakor. Linda berättar att barnen lär sig genom att titta på den vuxne eller de andra barnen. Linda säger vidare att ”Har dom inte själv kommit på det så har vi kanske visat det någon gång, så tar dom upp det själv sen i fortsättningen”. Det kan alltså vara så, som Vygotskij säger, att fantasin alltid är hämtad ur verkligheten och ingår i barnens erfarenhet. Men det kan också vara så att det finns färdiga fantasiprodukter och en företeelse om verkligheten. Här kan vi igen säga det som Eva

berättar, att barnen leker det som de har sett på tv. På tv har vi ju färdiga fantasiprodukter om verkligheten som barnen tar in i sin egen lek.

4.4.2 Förskolläraren ger respons

När Eva berättar att det är viktigt att barnen får respons när de leker annars kanske leken ebbar ut lite tidigare. Då är det som vuxen bra att spinna vidare och ta in fler i leken. Barnen lär sig genom att titta på oss vuxna, som när man har samling, fast det är en annan sorts lek. ”Så dom lär sig på alla olika plan, på alla olika sorts lekar”, säger Eva. Vygotskij kallar det här samarbetet tillsammans med en vuxen om hur någonting ska gå till, för potentiell utvecklingszon. Barnen försöker i det här samspelet förstå det den vuxne säger och använda det för att klara av det själv. Genom att barnen får hjälp och uppmuntran från andra som har mer erfarenhet kan barnen lösa uppgifter på egen hand. Det är inte bara i samarbete med vuxna som barnen lär sig utan även i samarbete med andra barn som har kommit längre i sin utveckling (Vygotskij, 1981). I resultatet kunde jag se att förskollärarna mest tar upp den typen av lärande att barnen lär sig av varandra. Lärande sker hellre i samspel med andra barn, än med vuxna, säger förskollärarna. Det kan vara att barnen lär varandra att man ska trösta andra barn som är ledsna, berättar Linda. Sofia menar på att lärande sker när barnen hittar på olika lösningar på saker tillsammans. Karin menar på att dom äldre lär dom yngre barnen turtagande, hur man ska leka något speciellt.

5 Diskussion

Jag kommer i det här avsnittet att diskutera litteratur jag har valt att använda mig av och valet av metod. Vidare kommer jag i slutsatser och resultatdiskussion beskriva om jag har jag fått svar på mina frågeställningar. Jag kommer att avsluta med att lyfta fram det jag har uppmärksammat i resultatet, ett förslag på en fortsatt undersökning och vad jag kommer att ta med mig som blivande förskollärare.

5.1 Litteraturdiskussion

Jag har medvetet valt litteratur som har med leken och lärande att göra. Det har inte varit svårt att hitta litteratur som handlar om ämnet. I mitt arbete har jag använt mig mycket av Knutsdotter Olofssons böcker, speciellt boken 'Lek för livet'. Knutsdotter Olofssons lekteori har blivit väldigt betydelsefull för förskolan och jag tycker att den är mycket bra för att hon beskriver barns lek på ett väldigt enkelt sätt. Att jag valde Vygotskij som teori i min undersökning var ingen tillfällighet. Jag gjorde där ett medvetet val för att Vygotskij tar på ett bra sätt upp termerna fantasi och kreativitet, föreställningsförmåga och den potentiella utvecklingszonen. Dessa termer passade väldigt bra in på det jag fick ut i intervjuerna. Jag har även valt att ha med annan forskning om leken i mitt arbete. För jag tycker det är bra att se vad andra har kommit fram till om leken. Forskningen är avgränsad till forskning som är genomförd i Sverige.

5.2 Metoddiskussion

Jag valde att göra kvalitativa intervjuer i min undersökning. Jag valde det för att jag ville få en bättre förståelse och mer kunskap av förskollärares syn på lekens betydelse för att utveckla barns lärande. Att göra kvalitativa intervjuer kräver mycket arbete har jag fått erfara. Att först göra intervjuguiden till själva intervjuerna var inte helt lätt. Det som var bra var att jag hade kommit väldigt långt på min kunskapsbakgrund när jag väl gjorde min intervjuguide, det underlättade mycket. Intervjuerna gick bra för att vara första gången jag intervjuade. Jag kanske inte fick så uttömmande svar på alla frågor jag hade på min intervjuguide för jag tyckte det var svårt att följa upp med frågor. Men jag tyckte att jag ändå fick ut mycket av intervjuerna för att få svar på mina frågeställningar. Jag tycker att det gick bra att spela in intervjuerna på band för jag har gjort det förut.

Intervjupersonerna tyckte att det gick bra så länge de slapp höra sig själv på bandet. Vilket de inte behövde för det var bara jag som skulle lyssna på bandet när jag skulle skriva ut intervjuerna, berättade jag för dem.

5.3 Slutsatser och resultatdiskussion

Utifrån mina frågeställningar är slutsatserna att

- Leken är lärande av det vardagliga livet. Leken är frivillig och ska vara rolig. Det finns både fri och styrd lek. Barnen leker främst rollek, som mamma, pappa, barn i den fria leken. I den styrda leken var regelleken den dominerande formen, som t.ex. spel och sport. Men även sånglek och drama var styrd lek. Vad barnen lär sig i leken var den sociala utvecklingen den framträdande. Barnen lär sig att kommunicera och uttrycka empati genom leken.
- Lärande sker i alla moment i förskolan, i det vardagliga, när barnen är i dockrummet, i byggrummet, vid planerad verksamhet. För att barnen ska lära sig ska det vara roligt och att barnen får prova på. Mottaglighet efter ålder och utvecklingsnivå är en viktig faktor för att barnen ska lära sig. Barnen lär sig genom att imitera vad vuxna och barn gör.
- Förskollärarna lägger stor vikt på att leken ska vara lustfyllt och spännande. Även att man använder skoj och bus som vuxen. Det är också viktigt att observera barnet, leda barnen in i samtal, sitta bredvid i leken, spinna vidare på barnens idéer, komplettera och utveckla barnens intresse. Som vuxen ska man kunna väcka barnens intresse och inspirera till nytt lärande. Förskollärarna går in i leken så länge barnen vill att de ska vara med och så fort de hör, ser någonting eller så fort leken flappar ut. De styr inte barnens lek, men de är alltid närvarande.

Utifrån resultatet kan jag se att det finns en passiv, men medveten lekpedagogik, som är fri från vuxenstyrning med en förskollärare i bakgrunden. Förskollärarna använder inte barnens lek för andra aktiviteter så mycket. Jag kan se att förskollärarna hela tiden är uppmärksammade på vad barnen vill ha och vilket typ av lärande som barnen skulle behöva. De finns alltid i närheten och spinner vidare på barnens lek, vilket jag tycker är mycket bra. Vi vet att barnen utvecklas både kommunikativt, socialt, motoriskt, känslomässigt och intellektuellt i leken. Varför inte ta in leken mer när man som vuxen gör någonting med barnen? Jag tycker att det skulle vara bra att t.ex. använda

dramatiserad lek med barnen. I den formen av styrd aktivitet kan vi få in mycket av det barnen ska utveckla. Det kan vara den sociala biten, att barnen t.ex. lär sig att samarbeta och visa empati, barnen lär sig språket för barnen pratar mycket här. I dramatiserad lek kan man arbeta mycket med känslouttryck som att vara ledsen, arg och glad. Barnens fantasi och kreativitet tror jag utvecklas i dramatiserad lek. Tillsammans med vuxna hittar man på vad som ska hända i leken. I viss mån utvecklas också barnen motoriskt för barnen måste röra sig på olika sätt. Jag tror att det finns aktiviteter i två olika världar i förskolan. Det är barnens fria lek och det är den pedagogstyrda leken. I leken övar barnen omedvetet det vardagliga som t.ex. hur man ska vara en mamma, hur man är ledsen, hur man ska vara mot varandra och tränar de fysiska färdigheterna. Varför inte föra samman dessa två aktiviteter till en värld? Utgår vi från vad barnen tycker är roligt att göra, som att leka, och för samman det i andra aktiviteter blir lärande mycket roligare för barnen, tror jag.

När jag hade skrivit resultatet kunde jag se att barnets ålder och mottaglighet var av stor betydelse för att barnen ska lära sig någonting. Jag tycker att det är viktigt att se till varje barns ålder och mottaglighet om de klarar av det man har planerat. Men varför ska man haka upp sig på barnets ålder hela tiden egentligen? Jag tror att det går att göra allting med alla barn, oberoende av ålder. Men det är då viktigt att utforma aktiviteten utefter barnets ålder och utvecklingsnivå. När man t.ex. ska läsa saga för små barn läser man sagor med få ord i och för stora barn väljer man sagor med mer text i. Både små och stora barn kan vara delaktiga i läsandet. Det går att diskutera vad sagan handlar om med små och stora barn, men att diskussionerna kan se lite olika ut. Med små barn kanske man upprepar det man läser i boken, t.ex. "Max boll", då säger kanske barnet ordet "boll". Med stora barn kanske man diskuterar om varför pojken är ledsen i sagan eller vad händer med pojken när boken är slut. Det gäller att arbeta på en nivå där barnen förstår. Förskollärarna stimulerar barnen utifrån det barnen kan, som ligger närmast i den potentiella utvecklingszonen.

Jag fick en idé på en fortsatt undersökning när Anna berättade i slutet av hennes intervju att barnen på deras förskola inte leker flyga flygplan och åka tåg eller sånt, som är utanför den här lilla världen. "Eftersom dom kanske inte upplever så där jättemycket annat". Barnen leker mest familjelekar och bygglekar. "Jag kan tänka mig att, nu har jag inte jobbat med svenska barn på jättemånga år heller, men jag kan tänka mig att de har

lite mer kanske annorlunda lekar eftersom dom har mycket mer upplevelser”. Det hade varit mycket intressant att göra en jämförande undersökning om det finns någon skillnad i vad barn leker, som har svenska som andraspråk och inte har så mycket upplevelser och med barn som har svenska som modersmål, som har fler och andra upplevelser.

Jag har under arbetets gång blivit mer och mer medveten om att leken är ett viktigt redskap för barns lärande. Utifrån förskollärarna jag har intervjuat har jag fått upp ögonen om hur man ska arbeta som förskollärare. Jag kommer att ta till mig att observation är ett viktigt redskap för att se vad det enskilda barnet behöver för typ av lärande. Observation är en viktig del i förskolans verksamhet, tycker jag. För det är på det sättet man kan lära känna barnen och se vad barnet behöver. Jag kommer att ta till mig att man ska nappa på det barnen gör och spinna vidare på deras idéer. Nu när jag har gjort det här examensarbetet har jag fått det bekräftat att leken är en del av barnens lärande. När jag kommer ut som blivande förskollärare ska jag lägga tyngdpunkten på att använda mig av leken i verksamheten. Att jag planerar utifrån det barnet gör och är intresserat av. Även att det jag gör tillsammans med barnen ska vara lustfyllt och spännande.

Leken är ju viktigt, alltså att hela tiden påminna sig att leken är ju inte bara lek, leken ingår ju i barns utveckling. Jag tror att många tänker att lek är bara lek, alltså att dom glömmer bort att leken kan man använda sig väldigt mycket av, ett redskap för lärande.

(Karin)

6 Käll- och litteraturförteckning

Evenshaug, Oddbjørn & Hallen, Dag (2001). *Barn och ungdomspsykologi*. Lund: Studentlitteratur.

Granberg, Ann (2000). *Småbarns utevistelse – naturorientering, lek och rörelse*. Stockholm: Liber AB.

Grindberg, Tora & Langlo Jagtøien, Greta (2000). *Barn i rörelse*. Lund: Studentlitteratur.

Hjorth, Marie-Louise (1996). *Barns tankar om lek: en undersökning av hur barn uppfattar leken i förskolan*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Johansson, Bo & Svedner, Per Olov (2001). *Examensarbetet i lärarutbildningen – undersökningsmetoder och språklig utformning*. Uppsala: Kunskapsförlaget i Uppsala AB.

Johansson, Eva & Pramling Samuelsson, Ingrid (red.) (2003). *Förskolan – barns första skola!* Lund: Studentlitteratur.

Knutsdotter Olofsson, Birgitta (1999). *Lek för livet*. Stockholm: HLS förlag.

Knutsdotter Olofsson, Birgitta (1992). *I lekens värld*. Stockholm: Liber AB.

Lillemyr, Ole Fredrik (2002). *Lek – upplevelse – lärande i förskola och skola*. Stockholm: Liber.

Lindqvist, Gunilla (1995). *The aesthetics of play a didactic study of play and culture in preschools*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Lindqvist, Gunilla (1996). *Lekens möjligheter*. Lund: Studentlitteratur.

Löfdahl, Annica (2002). *Förskolebarns lek: en arena för kulturellt och socialt meningsskapande*. Karlstad: Institutionen för utbildningsvetenskap, Pedagogik, Univ.

Löfdahl, Annica (2004). *Förskolebarns gemensamma lekar – mening och innehåll*. Lund: Studentlitteratur.

Patel, Runa & Davidson, Bo (1994). *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.

Pramling, Ingrid (1988). *Att lära barn lära*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Pramling Samuelsson, Ingrid & Sheridan, Sonja (1999). *Lärandets grogrund*. Lund: Studentlitteratur.

Repstad, Pål (1999). *Närhet och distans – Kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Tullgren, Charlotte (2004). *Den välreglerade friheten: att konstruera det lekande barnet*. Malmö: Malmö högskola.

Utbildningsdepartementet (1998). *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. Stockholm: Fritzes.

Vygotskij, Lev S. (1981). *Psykologi och dialektik – En antologi i urval av Lars-Christer Hydén*. Stockholm: Nordstedt & Söner.

Vygotskij, Lev S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos AB.

Åm, Eli (1993). *Leken ur barnets perspektiv*. Stockholm: Natur och kultur.

Bilaga 1

Intervjuguide

Hur länge har du arbetat?

Med vilka åldrar?

Hur definierar du vad är lek?

- Vad leker barnen i leken, kan du ge konkreta exempel?
- Är allt lek i verksamheten? Vad är inte lek?: spel, sport, tävlingar, sånglek, symbollek/låtsaslek, rollek, konstruktionslek, egenlek, regellek, sensomotorisk lek/funktionslek?
- Är barnens egenlek bara lek eller är pedagogstyrd lek också lek?

Hur definierar du vad lärande är?

- När tycker du det är lärande för barnen? Kan du ge konkret exempel?
- Hur lär sig barn tror du? Konkret exempel?
- Vad är den viktigaste faktorn för att barnen ska lära sig nya saker? Ge exempel?
- Är barnens intention, vilja att lära sig, att skapa förståelse och mening om omvärlden, viktig att ta hänsyn till i leken? Ta tillvara på barnens intressen i deras lärande?
- Vad är lärarens/din roll i barns lärande?
- Tror du att barnen lär sig i samspel med andra barn?
- Samspel med vuxna är det viktigt för att barnen ska lära sig?

Hur använder du leken för barns lärande? Ge exempel.

- Är det vuxna med i leken ibland? Är du med i leken? Vad gör du som vuxen i leken?
- Ser du några möjligheter med att använda leken för barns lärande?
I vilka sammanhang ser du möjligheter? Ge konkreta exempel. Varför är det bra att använda sig av leken pedagogiskt för barns lärande, tror du?
- Skulle dramatiserade lekar / drama, vara ett bra sätt för barns lärande?

- Ser du några problem med att använda leken för barns lärande?
I vilka sammanhang ser du problem? Ge konkreta exempel. Varför är det problem? För stor barngrupp / för lite personal / för lite tid ? För lite kunskap?
- När du planerar styrd verksamhet tänker du på att använda dig av leken för barns lärande?

Vad tror du barnen kan lära sig i leken? Ge exempel.

- Motoriskt? Övar fysiska färdigheter
- Socialt? Empati, sympati, leksignaler
- kommunikativt? Språket, lyssna, annans perspektiv
- Känslomässigt? Hantera känslor, bearbetning av intryck, Självkänedom, lära känna sig själv?
- Intellectuellt? Föreställningsförmåga, tänkande
- Fantasi & kreativitet? Påhittiga

Bilaga 2

041104

Hej!

Jag ska skriva ett examensarbete om leken. Jag kommer att sätta leken i förhållande till lärande. Syftet med det här examensarbetet är att jag vill få en djupare förståelse och mer kunskap om förskollärares syn på lek.

Här är mina frågeställningar för arbetet:

- Vad är lek och vad är lärande enligt förskollärare?
- Hur använder sig förskollärare leken för att utveckla barns lärande?

Jag försäkrar er att ni kommer vara anonyma i examensarbete.

Intervjun kommer att ta ca 1 timma.

Jag är speciellt intresserad av era synpunkter om leken.

MVH

Maria Andréasson